

บันทึกการประชุม
คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ
ครั้งที่ ๗
วันพุธ ที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๘
ณ ห้องประชุมงบประมาณ ชั้น ๓ อาคารรัฐสภา ๓

กรรมการผู้มาประชุม คือ

๑. นายมีชัย ฤชุพันธุ์	ประธานกรรมการ
๒. นายสุพจน์ ไข่มุกด์	รองประธานกรรมการ คนที่หนึ่ง
๓. นายอภิชาต สุขัคคานนท์	รองประธานกรรมการ คนที่สอง
๔. นายอมร วาณิชวิวัฒน์	โฆษกกรรมการ
๕. นายนครินทร์ สิงห์เสนา	โฆษกกรรมการ
๖. นางกิริยา สุมาวงศ์	กรรมการ
๗. นางจรี วัชรวิภากร	กรรมการ
๘. นายนิติพันธุ์ เชื้อบุญชัย	กรรมการ
๙. นายเอี่ยมชัย ณ นคร	กรรมการ
๑๐. พลเอก นิวัติ ศรีเพ็ญ	กรรมการ
๑๑. นายประพันธ์ นัยโกวิท	กรรมการ
๑๒. นายภัทร คำพิทักษ์	กรรมการ
๑๓. นายภุมรัตน์ ทักษาดิพงษ์	กรรมการ
๑๔. พลตรี วีระ โรจนนาค	กรรมการ
๑๕. นายศุภชัย ยาวะประภาษ	กรรมการ
๑๖. นายอุดม รัฐอมฤต	กรรมการ
๑๗. นายอัษฎพร จารุจินดา	กรรมการ
๑๘. พลเอก อภิรัฐพร เจริญพานิช	กรรมการ
๑๙. นายปกรณ์ นิลประพันธ์	เลขานุการกรรมการ คนที่หนึ่ง
๒๐. นายธนาวัฒน์ สังข์ทอง	เลขานุการกรรมการ คนที่สอง

กรรมการผู้ไม่มาประชุม คือ

นายชาติชาย ณ เชียงใหม่	(ลาการประชุม)
------------------------	---------------

ผู้เข้าร่วมประชุม คือ

ผู้ช่วยเลขานุการในคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

๑. นายจันทพันธ์ ทังสุบุตร

นักกฎหมายกฤษฎีกาชำนาญการพิเศษ

๒. นายวราห์ เท่งพุ่ม

นักกฎหมายกฤษฎีกาชำนาญการ

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

๑. นายนาถ ดวงวิชัย

ผู้บังคับบัญชากลุ่มงานประธานรัฐสภา

๒. ว่าที่เรือดรี ยุทธนา สำเภาเงิน

ผู้บังคับบัญชากลุ่มงานคณะกรรมการการปกครอง

ที่ปรึกษาประจำคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ

๑. นางกาญจนารัตน์ ลีวิโรจน์

๒. นายเชษฐ์ โทณะวนิก

๓. ศาสตราจารย์สมคิด เลิศไพฑูรย์

ผู้ชำนาญการประจำตัวกรรมการ

นางสาวณปภัช โพธิ์ทัด

ผู้ที่คณะกรรมการเชิญมาชี้แจงแสดงความเห็นและให้ข้อเสนอแนะ

๑. นายปานเทพ กล้านรงค์ราญ

ประธานกรรมการ ป.ป.ช.

๒. นายประสาธ พงษ์ศิวกัย

กรรมการ ป.ป.ช.

๓. ศาสตราจารย์ภักดี โพธิศิริ

กรรมการ ป.ป.ช.

๔. ศาสตราจารย์พิเศษวิชา มหาคุณ

กรรมการ ป.ป.ช.

๕. นายวิชัย วิวิตเสวี

กรรมการ ป.ป.ช.

๖. นายปรีชา เลิศกมลมาศ

กรรมการ ป.ป.ช.

๗. นายณรงค์ รัฐอมฤต

กรรมการ ป.ป.ช.

๘. นางสาวสุภา ปิยะจิตติ

กรรมการ ป.ป.ช.

๙. นายสรเสรีญ พลเจียก

เลขาธิการคณะกรรมการ ป.ป.ช.

๑๐. นายธรรมบุญ เรืองดิษฐ์

รองเลขาธิการคณะกรรมการ ป.ป.ช.

เริ่มประชุมเวลา ๑๓.๔๐ นาฬิกา

เมื่อกรรมการมาครบองค์ประชุมแล้ว ประธานกรรมการได้กล่าวเปิดประชุมและดำเนินการประชุมตามระเบียบวาระการประชุม สรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

ระเบียบวาระที่ ๑ เรื่องที่ประธานแจ้งต่อที่ประชุม ไม่มี

ระเบียบวาระที่ ๒ รับรองบันทึกการประชุม

ที่ประชุมให้เลื่อนรับรองบันทึกการประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ ๑ วันอังคาร ที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘ ครั้งที่ ๒ วันพุธ ที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘ ครั้งที่ ๓ วันพฤหัสบดี ที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๕๘ ครั้งที่ ๔ วันศุกร์ ที่ ๙ ตุลาคม ๒๕๕๘ ครั้งที่ ๕ วันจันทร์ ที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๘ และครั้งที่ ๖ วันอังคาร ที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๕๘ ออกไปก่อน

ระเบียบวาระที่ ๓ เรื่องพิจารณา

๓.๑ พิจารณาปัญหาอุปสรรคและหาแนวทางการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

ประธานกรรมการได้กล่าวเชิญคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) และผู้บริหารสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติหน้าที่ และหาแนวทางการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เพื่อให้การทำงานของคณะกรรมการ ป.ป.ช. เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

จากนั้น คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) และผู้บริหารสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ได้แสดงความคิดเห็นดังนี้

นายปานเทพ กล้าณรงค์ราญ ประธานกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ กล่าวว่า คณะกรรมการ ป.ป.ช. เห็นว่าเรื่องที่ควรบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญมี ๒ ประเด็นหลัก คือ คณะกรรมการ ป.ป.ช. ต้องเป็นองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ มีเอกภาพและปราศจากการแทรกแซงใดๆ และคณะกรรมการ ป.ป.ช. ต้องเป็นองค์กรต่อต้านการทุจริตตามแนวทางสากลของอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. ๒๐๐๓ หรือ The United Nations Convention Against Corruption 2003 (UNCAC) ซึ่งประเทศไทยได้ให้สัตยาบันและมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๕๔ เป็นต้นมา โดยคณะกรรมการ ป.ป.ช. ต้องเป็นหน่วยงานหลักในการปฏิบัติตามพันธกรณีต่างๆ ซึ่งปัจจุบันมีการอนุวัติการให้เป็นไปตามกฎหมายเรียบร้อยแล้ว

สำหรับประเด็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ควรคงหลักการเดิมตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๕๐ ของรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ ดังต่อไปนี้

๑. ไต่สวนข้อเท็จจริงและสรุปสำนวนพร้อมทั้งทำความเห็นเกี่ยวกับการถอดถอนบุคคลออกจากตำแหน่งเสนอต่อวุฒิสภา

๒. ไต่สวนข้อเท็จจริงและสรุปสำนวนพร้อมทั้งทำความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองส่งไปยังศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

๓. ไต่สวนและวินิจฉัยว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐร้ายวยผิดปกติ กระทำความผิดฐานทุจริตต่อหน้าที่ หรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ หรือความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรม หรือความผิดฐานอื่นที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งความผิดในลักษณะที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. เห็นสมควรดำเนินการด้วย ทั้งนี้ ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต

๔. ตรวจสอบความถูกต้องและความมีอยู่จริง รวมทั้งความเปลี่ยนแปลงของทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. กำหนด

๕. กำกับดูแลคุณธรรมและจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

๖. รายงานผลการตรวจสอบและผลการปฏิบัติหน้าที่พร้อมข้อสังเกตต่อคณะรัฐมนตรีสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาทุกปี ทั้งนี้ ให้ประกาศรายงานดังกล่าวในราชกิจจานุเบกษาและเปิดเผยต่อสาธารณะด้วย

๗. ดำเนินการอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

จากนั้น นายปานเทพ กล้าณรงค์ราญ ประธานกรรมการ ป.ป.ช. ได้เสนอความเห็นเพิ่มเติมเพื่อปรับปรุงให้การป้องกันและปราบปรามการทุจริตมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังนี้

๑) การไต่สวนการทุจริตต้องมีการบูรณาการการทำงานร่วมกันของหน่วยงานตรวจสอบการทุจริตที่เป็นองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ ได้แก่ ผู้ตรวจการแผ่นดิน คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน คณะกรรมการการเลือกตั้ง โดยต้องกำหนดกรอบเวลาในการปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดความรวดเร็ว รวมทั้งให้มีอำนาจในการส่งสำนวนคดีให้แก่พนักงานสอบสวนหรือคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ (ป.ป.ท.) ดำเนินการ ทั้งนี้ หลักเกณฑ์และวิธีการดำเนินการให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ

๒) ควรเพิ่มการตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สินให้รวมไปถึงเจ้าหน้าที่ของรัฐทุกตำแหน่ง โดยให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมีหน้าที่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินต่อหน่วยงานที่ตนสังกัดตามเงื่อนไขและระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด และหากพบว่ามี ความผิดปกติในบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินให้รายงานต่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ต่อไป รวมทั้งให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจเปิดเผยบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งได้รับการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน เช่น ผู้บริหารท้องถิ่น สมาชิกสภาท้องถิ่น เป็นต้น ทั้งนี้ หลักเกณฑ์และวิธีการให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด

๓) การป้องกันการทุจริตเชิงรุกโดยร่วมมือกับทุกภาคส่วน โดยให้ทุกภาคส่วนรวมถึงประชาชนมีส่วนร่วมในลักษณะการเฝ้าระวังการกระทำการทุจริต และสามารถแจ้งเบาะแสการทุจริตให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้รับทราบ ทั้งนี้ ต้องมีกฎหมายคุ้มครองผู้แจ้งเบาะแสโดยสุจริตหรือการคุ้มครองพยานด้วย

๔) มาตรการป้องกันการทุจริตที่ทำให้เกิดความเสียหายต่อรัฐอย่างร้ายแรงที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้จัดทำเพื่อเสนอต่อคณะรัฐมนตรี ควรให้มีผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม กล่าวคือ เมื่อคณะรัฐมนตรีได้รับทราบมาตรการแล้ว ต้องมีการกำหนดมาตรการเกี่ยวกับการป้องกันความเสี่ยงในการทุจริตอย่างเพียงพอ ควรดการอนุมัติงบประมาณสำหรับโครงการที่ไม่มีการประกันความเสี่ยงในการทุจริตอย่างเพียงพอ เป็นต้น นอกจากนี้ คณะกรรมการการเลือกตั้งอาจเข้าไปตรวจสอบการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อรัฐอย่างร้ายแรงด้วยก็ได้

๕) รัฐต้องให้การสนับสนุนงบประมาณและบุคลากรอย่างเหมาะสมแก่คณะกรรมการ ป.ป.ช. และหน่วยงานที่ดำเนินการต่อต้านการทุจริตที่มีการขับเคลื่อนการป้องกันการทุจริตตามยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต

๖) การดำเนินการป้องกันและปราบปรามการทุจริตของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ต้องมีผลบังคับทางกฎหมายและสอดคล้องกับกฎหมายต่างๆ ด้วย เนื่องจากมีกรณีผู้ที่ถูกคณะกรรมการ ป.ป.ช. ชี้มูลความผิดนำคดีไปฟ้องต่อศาลปกครอง และศาลปกครองมีคำพิพากษาว่าคณะกรรมการ ป.ป.ช. ใช้ดุลพินิจโดยมิชอบ

ในการชี้มูลความผิด หรือปัญหาเกี่ยวกับกฎหมายเพิกถอนสิทธิต่างๆ เช่น การเพิกถอนโฉนดที่ดินเนื่องจากการออกโฉนดที่ดินมิชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งเมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. มีมติให้เพิกถอนโฉนดที่ดินและส่งเรื่องให้กรมที่ดินเพิกถอนโฉนดที่ดิน กรมที่ดินกลับใช้อำนาจตามประมวลกฎหมายที่ดินไม่เพิกถอนโฉนดที่ดินดังกล่าว รวมทั้งกรณีปัญหาการถอดถอนผู้บริหารท้องถิ่นออกจากตำแหน่ง กล่าวคือ เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ชี้มูลความผิดผู้บริหารท้องถิ่นและมีการถอดถอนออกจากตำแหน่งไปแล้ว ผู้บริหารท้องถิ่นยังสามารถเข้าไปเป็นผู้บริหารท้องถิ่นในอีกท้องถิ่นหนึ่งได้

ศาสตราจารย์พิเศษวิชา มหาคุณ กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ กล่าวว่า จากการปฏิบัติงานที่ผ่านมาได้พบปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานพอสมควร ซึ่งคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้มีการปรับกระบวนการทำงานตลอดเวลา แต่ยังมีปัญหาบางประการที่ต้องแก้ไข ดังนี้

คดีทุจริตส่วนใหญ่เกิดขึ้นในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยเฉพาะการทุจริตในการจัดซื้อจัดจ้าง ดังนั้น กระบวนการตรวจสอบการดำเนินงานของท้องถิ่นต้องกระทำโดยเคร่งครัดมากขึ้น ต้องให้ผู้บริหารท้องถิ่นสามารถถูกตรวจสอบได้ ตัวอย่างเช่น ประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีกฎหมายให้เจ้าหน้าที่ของรัฐทุกระดับต้องยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน เป็นต้น ปัจจุบันคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้ทำการตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สินของท้องถิ่นอย่างเข้มงวดโดยคณะกรรมการ ป.ป.ช. ประจำจังหวัด ทั้งนี้ การให้ผู้บริหารท้องถิ่นต้องยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน หากตรวจสอบในเชิงลึกจะพบว่ามี การปกปิดข้อมูลจำนวนมาก ซึ่งหากพบว่าบุคคลที่ถูกตรวจสอบทุจริตหรือมีการกล่าวหาว่าทุจริต ต้องนำข้อมูลด้านการตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สินมาพิจารณาอย่างละเอียด เพื่อประกอบการสอบสวนคดีร้ายแรงผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติได้ นอกจากนี้ ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองยังนำรายงานการตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สินของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ไปประกอบการพิจารณาคดีจึงอาจปกปิดหรือไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินด้วย ซึ่งมีผู้บริหารท้องถิ่นถูกลงโทษจำคุกและถอดถอนออกจากตำแหน่งจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม เมื่อผู้บริหารท้องถิ่นพ้นจากตำแหน่งไปแล้ว ผู้บริหารท้องถิ่นคนใหม่กลับแต่งตั้งอดีตผู้บริหารท้องถิ่นที่ทุจริตเป็นที่ปรึกษา ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการถอดถอนออกจากตำแหน่งไม่มีผลใช้บังคับแต่อย่างใด ดังนั้น ปัญหาที่สำคัญคือการบังคับใช้กฎหมายที่ต้องบังคับใช้ให้ตลอดสายและเคร่งครัด หากสามารถกระทำให้เป็นที่ยอมรับได้จะส่งผลให้ประชาชนให้ความร่วมมือในการตรวจสอบทุจริตมากยิ่งขึ้น โดยเห็นว่า ในช่วงเปลี่ยนผ่านรัฐธรรมนูญจำเป็นจะต้องกำหนดให้รัฐธรรมนูญรองรับการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง โดยบุคคลใดที่ถูกถอดถอนออกจากตำแหน่งไม่ควรให้กลับมาดำรงตำแหน่งได้อีกตลอดไป

ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ปัจจุบันเป็นการทุจริตในเชิงนโยบายซึ่งการได้ส่วนรูปแบบเดิมไม่ได้ผลเท่าที่ควร เพราะหากเป็นการกระทำตามนโยบายของรัฐบาลย่อมไม่มีมาตรการใดสามารถระงับหรือยับยั้งได้ ทั้งนี้ มีงานวิจัยของศาสตราจารย์อุดม รัฐอมฤต กรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ได้ทำการศึกษาประเด็นดังกล่าวไว้ กล่าวคือ คณะกรรมการ ป.ป.ช. และคณะกรรมการการเลือกตั้งต้องร่วมกันตรวจสอบตั้งแต่การเสนอนโยบายของพรรคการเมือง นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) ที่ได้ศึกษาพบว่า นโยบายรับจำนำข้าวเป็นนโยบายที่ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างรุนแรงต่อรัฐ และมีการฟ้องคดีต่อศาลปกครอง ซึ่งท้ายที่สุด ศาลปกครองพิพากษาว่าเป็นเรื่องนโยบายของรัฐบาลสามารถกระทำได้ ดังนั้น แม้เป็นเรื่องนโยบายของรัฐบาลก็ควรมีการวางกฎเกณฑ์การดำเนินงานโครงการตามนโยบายของรัฐบาล โดยต้องกำหนดเป็นหลักการว่าหากมีการใช้งบประมาณจำนวนมากต้องคัดกรองความเป็นไปได้ในการดำเนินงานโครงการว่าคุ้มค่าทางเศรษฐกิจหรือไม่ หรือสร้างผลกระทบในทางเสียหาย

แก่ประชาชนหรือสังคมเกินสมควรหรือไม่ ซึ่งการทุจริตในเชิงนโยบายจะไม่เกิดขึ้นหากมีการตรวจสอบในเบื้องต้นอย่างเคร่งครัด และมีเครื่องมือหรือมาตรการตรวจสอบให้ครอบคลุมโครงการที่กำหนดขึ้นเพื่อจัดทำบริการสาธารณะที่ริเริ่มโดยฝ่ายการเมืองหรือกำหนดขึ้นตามนโยบายของรัฐบาลที่ได้หาเสียงไว้ หรือเป็นโครงการระดับชาติที่ริเริ่มจากฝ่ายการเมืองและโครงการที่จะเกิดขึ้นก่อนผลกระทบต่อประชาชนจำนวนมาก รวมถึงมีมูลค่าการใช้จ่ายตามโครงการหรือการลงทุนค่อนข้างสูง และอาจมีผลกระทบต่อสถานะทางการเงินการคลังของประเทศได้

ทั้งนี้ แนวทางการแก้ปัญหาการทุจริตในเชิงนโยบายควรให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. และคณะกรรมการการเลือกตั้งหรือองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญจัดตั้งคณะทำงานร่วมกัน เพื่อตรวจสอบนโยบายทั้งหลายและลงความเห็นว่ายโยบายหรือโครงการดังกล่าวควรดำเนินการต่อไปหรือไม่ นอกจากนี้ การกำหนดนโยบายของรัฐบาลอาจถูกครอบงำจากฝ่ายการเมืองหรือภาคเอกชน โดยเฉพาะกลไกของภาคเอกชนที่เข้ามาสู่กระบวนการทางการเมืองต้องถูกตรวจสอบในลักษณะเช่นเดียวกับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง กล่าวคือ กรณีภาคเอกชนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในนโยบายหรือโครงการทางการเมืองหรือกระบวนการที่ใช้อำนาจรัฐ ต้องยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. ตรวจสอบด้วย

สำหรับประเด็นการทำงานขององค์กรตรวจสอบการทุจริต ปัจจุบันองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีหน้าที่ตรวจสอบการทุจริตต่างปฏิบัติหน้าที่โดยไม่ได้มีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม แนวทางที่ถูกต้องคือ องค์กรดังกล่าวควรตั้งคณะทำงานร่วมกันในการตรวจสอบการทุจริต กล่าวคือ ร่วมกันเป็นคณะไต่สวนการทุจริตตั้งแต่เริ่มต้นคดี เช่น คดีตรวจสอบทุจริตการก่อสร้างสนามฟุตบอลของโรงเรียนหลายแห่งที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. ดำเนินการไต่สวนร่วมกับสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน เป็นต้น ทั้งนี้ ในหลายประเทศกำหนดให้องค์กรอิสระองค์กรหนึ่งทำหน้าที่หลายบทบาท ตัวอย่างเช่น คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตของฮ่องกงทำหน้าที่ตรวจการทุจริต ตรวจการเลือกตั้ง และกระทำการเป็นผู้ตรวจการแผ่นดินด้วย ดังนั้น ควรบัญญัติรองรับไว้ในรัฐธรรมนูญให้องค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญซึ่งมีหน้าที่ตรวจสอบการทุจริตสามารถปฏิบัติงานร่วมกันได้โดยมีการบูรณาการการทำงานร่วมกันอย่างเป็นองค์รวม

ศาสตราจารย์ภักดี โพธิศิริ กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ กล่าวว่า ประเด็นการดำเนินการป้องกันและปราบปรามการทุจริตให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล ซึ่งมีหลักการสำคัญว่า องค์กรที่ทำหน้าที่ป้องกันและปราบปรามการทุจริตควรเป็นองค์กรที่มีความเป็นอิสระและสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเป็นกลาง ปัจจุบันองค์กรที่ทำหน้าที่ป้องกันและปราบปรามการทุจริตในประเทศไทยมีทั้งองค์กรที่อยู่ภายใต้บังคับของฝ่ายบริหารและองค์กรที่เป็นอิสระทำให้เกิดปัญหาความไม่เป็นเอกภาพในการดำเนินงาน ดังนั้น แนวทางแก้ปัญหาในระยะยาวควรให้องค์กรที่ทำหน้าที่ป้องกันและปราบปรามการทุจริตมีความเป็นอิสระ สามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มที่สอดคล้องกับแนวทางสากลในอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. ๒๐๐๓ หรือ The United Nations Convention Against Corruption 2003 (UNCAC) ซึ่งประเทศไทยได้ให้สัตยาบันเข้าเป็นภาคีสมาชิกด้วย

สำหรับปัญหาการทุจริตตามแนวทางสากลที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบันมีลักษณะเป็นอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ (economic crime) ที่มีผลกระทบต่อทั้งภาครัฐและภาคเอกชนในหลายประเทศ และกรอบอำนาจหน้าที่ขององค์กรที่ทำหน้าที่ป้องกันและปราบปรามการทุจริตด้านอาชญากรรมทางเศรษฐกิจต้องเข้าไปควบคุมดูแลปัญหาในภาคเอกชนด้วย เนื่องจากปัญหาการทุจริตที่เกิดขึ้นในภาคเอกชนมีผลกระทบในวงกว้างและมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดผลกระทบมากยิ่งขึ้นในอนาคต ดังนั้น การแก้ปัญหาอย่าง

ยังยืนควรเพิ่มบทบาทหน้าที่ให้แก่องค์กรที่ทำหน้าที่ป้องกันและปราบปรามการทุจริตให้สามารถดำเนินการป้องกันและปราบปรามการทุจริตครอบคลุมไปถึงภาคเอกชนด้วย

นายประสาธ พงษ์ศิริวาทย์ กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ กล่าวว่า การป้องกันและปราบปรามการทุจริตเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ต้องสนับสนุนให้การปฏิบัติหน้าที่ของ คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีความเป็นอิสระและปราศจากการครอบงำจากองค์กรหรือบุคคลใด ดังนั้น หน่วยงานที่มีหน้าที่ตรวจสอบการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐและไม่มีความเป็นอิสระ ย่อมไม่สามารถ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตได้ ทั้งนี้ คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีขอบอำนาจหน้าที่ในการตรวจสอบ การกระทำทุจริต ๓ ฐานความผิด คือ การกระทำความผิดฐานทุจริตต่อหน้าที่ ความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ ราชการ และความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรม ดังนั้น หากมีการกระทำความผิดในลักษณะดังกล่าว ต้องเป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ในการไต่สวนและกำหนดบทลงโทษ เพื่อให้การปฏิบัติงาน มีมาตรฐานอย่างเดียวกัน ทั้งนี้ คณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้ตั้งคณะกรรมการ ป.ป.ช. ประจำจังหวัด (ป.ป.จ.) ขึ้นครบทุกจังหวัดในประเทศไทย แต่ไม่ได้ให้อำนาจในการไต่สวนแก่คณะกรรมการ ป.ป.ช. ประจำจังหวัด เนื่องจากเกรงว่าการไต่สวนจะมีมาตรฐานไม่สอดคล้องกับคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้

ประเด็นการปฏิบัติงานของคณะกรรมการ ป.ป.ช. มีความล่าช้าในบางกรณี ประเด็นนี้ต้องสร้างความเข้าใจใหม่โดยเฉพาะการทำความเข้าใจกับสื่อมวลชน กล่าวคือ คณะกรรมการ ป.ป.ช. ปฏิบัติหน้าที่ ทั้งในด้านการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ซึ่งต้องทำงานควบคู่กันไปทั้งสองด้าน โดยงานป้องกันการ ทุจริตมีความสำคัญเช่นเดียวกับงานปราบปรามการทุจริต เนื่องจากหากมีการป้องกันการทุจริตที่ดีย่อมทำ ให้งานปราบปรามการทุจริตลดน้อยลง อย่างไรก็ตาม การป้องกันการทุจริตเป็นงานที่ใช้บุคลากรและ งบประมาณจำนวนมาก รวมถึงมีระยะเวลาดำเนินการพอสมควร แต่สังคมหรือสื่อมวลชนไม่เข้าใจลักษณะ การทำงานและไม่ได้ให้ความสำคัญกับการป้องกันการทุจริตเท่าที่ควร ดังนั้น ส่วนหนึ่งที่ทำให้การ ปราบปรามการทุจริตโดยเฉพาะการดำเนินคดีกับผู้กระทำการทุจริตมีความล่าช้า เนื่องจากคณะกรรมการ ป.ป.ช. ต้องปฏิบัติงานด้านปราบปรามการทุจริตด้วย ซึ่งที่ผ่านมามีการดำเนินงานที่เป็นการป้องกันการ ทุจริตหลายเรื่อง เช่น จัดตั้งสถาบันการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ สัญญา ธรรมศักดิ์ ดำเนินแผนงานหรือโครงการตามยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ประกวดสื่อ ป้องกันการทุจริตและบทความเพื่อรณรงค์ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และโครงการส่งเสริมท้องถิ่นปลอด การทุจริต เป็นต้น ดังนั้น ควรเพิ่มบุคลากรและงบประมาณให้แก่คณะกรรมการ ป.ป.ช. และสำนักงาน ป.ป.ช. เพื่อให้การปฏิบัติงานป้องกันและปราบปรามการทุจริตมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

คณะรัฐมนตรีชุดปัจจุบันได้เห็นความสำคัญในการแก้ปัญหาการทุจริต และได้มีการอนุมัติ งบประมาณเพื่อดำเนินการป้องกันและปราบปรามการทุจริตจำนวนหนึ่ง พร้อมทั้งให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. เป็นหน่วยงานหลักร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ ในการจัดทำมาตรการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ประกอบกับ มีคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ ๖๙/๒๕๕๗ เรื่องมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาการทุจริตและ ประพฤติมิชอบ โดยกำหนดให้ทุกส่วนราชการและหน่วยงานของรัฐ กำหนดมาตรการหรือแนวทาง การป้องกันและแก้ไขปัญหาการทุจริตประพฤติมิชอบในส่วนราชการและหน่วยงานของรัฐ และในกรณีที่มี การกล่าวหาหรือพบเหตุอันควรสงสัยว่าข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการหรือเกี่ยวข้องกับ การทุจริตประพฤติมิชอบ ให้หัวหน้าส่วนราชการและหัวหน้าหน่วยงานของรัฐบังคับใช้มาตรการทางวินัย มาตรการทางปกครอง และมาตรการทางกฎหมายอย่างเฉียบขาดและรวดเร็ว หากหัวหน้าส่วนราชการหรือ ผู้บังคับบัญชาปล่อยปละละเลยไม่ดำเนินการ ให้ถือเป็นความผิดวินัยหรือความผิดทางอาญา แล้วแต่กรณี

ดังนั้น รัฐธรรมนูญจึงควรกำหนดให้หน่วยงานทุกหน่วยงานรวมถึงประชาชนต้องมีหน้าที่ป้องกันและปราบปรามการทุจริต และหากไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ก็ย่อมมีความผิดด้วย

ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การทำงานขององค์กรที่มีหน้าที่ตรวจสอบการทุจริตไม่สอดคล้องกัน โดยการทำงานของคณะกรรมการ ป.ป.ช. มี ๓ ขั้นตอนคือ ก่อนการไต่สวน ขณะไต่สวน และหลังการไต่สวน ทั้งนี้ ทุกหน่วยงานต้องร่วมมือป้องกันและปราบปรามการทุจริตโดยมีการบูรณาการการทำงานร่วมกันในทุกขั้นตอน อย่างไรก็ตาม การประสานข้อมูลระหว่างหน่วยงานจำนวนมากยังมีปัญหาทำให้การไต่สวนคดีทุจริตมีความล่าช้า เช่น การตรวจสอบทุจริตเกี่ยวกับการใช้จ่ายเงินขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำเป็นต้องขอข้อมูลหรือสอบถามข้อเท็จจริงจากสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดินระดับภูมิภาค แต่กลับไม่สามารถดำเนินการเรียกข้อมูลหรือสอบถามข้อเท็จจริงได้ เนื่องจากต้องทำหนังสือถึงผู้ว่าการตรวจเงินแผ่นดินให้มีคำสั่งอนุญาตเสียก่อน ดังนั้น หากมีการทำความเข้าใจระหว่างหน่วยงานหรือกำหนดกฎเกณฑ์ให้มีความสอดคล้องกัน ย่อมทำให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

นอกจากนั้น คณะกรรมการ ป.ป.ช. กับศาลปกครองยังมีการปฏิบัติงานที่ไม่สอดคล้องกันเช่นกัน กล่าวคือ เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. มีมติชี้มูลความผิดกรณีผู้บริหารท้องถิ่นกระทำการทุจริต และส่งเรื่องให้ผู้มีอำนาจกำกับดูแล ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือนายอำเภอ พิจารณาลงโทษทางวินัยหรือถอดถอนออกจากตำแหน่งต่อไป ปรากฏว่า ผู้มีอำนาจกำกับดูแลไม่ดำเนินการลงโทษทางวินัยหรือถอดถอนผู้บริหารท้องถิ่นดังกล่าว โดยอ้างคำพิพากษาศาลปกครองที่มีคำวินิจฉัยว่า “กรณีมีเหตุสงสัยว่าผู้บริหารท้องถิ่นกระทำการทุจริต ผู้ว่าราชการจังหวัดจะมีอำนาจสอบสวนและวินิจฉัยต้องเป็นไปในขณะที่ผู้บริหารท้องถิ่นยังดำรงตำแหน่งหรือมีสมาชิกภาพอยู่ หากขณะนั้นไม่มีการดำรงตำแหน่งหรือไม่มีสมาชิกภาพอีกต่อไป ก็ไม่มีกรณีสงสัยเกี่ยวกับสมาชิกภาพของผู้บริหารท้องถิ่นนั้นอีก ผู้ว่าราชการจังหวัดจึงไม่มีอำนาจหน้าที่ในการสอบสวนหรือวินิจฉัยแต่อย่างใด” จากกรณีดังกล่าวทำให้ไม่สามารถดำเนินการทางวินัยหรือลงโทษผู้บริหารท้องถิ่นที่กระทำการทุจริตได้ เนื่องจากผู้บริหารท้องถิ่นอาจลาออกจากตำแหน่งหรือพ้นจากวาระการดำรงตำแหน่งก่อนที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. จะชี้มูลความผิด ทั้งนี้ เมื่อพิจารณามาตรา ๒๒๓ วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ บัญญัติชัดเจนว่า อำนาจหน้าที่ของศาลปกครองไม่รวมถึงการวินิจฉัยชี้ขาดขององค์กรตามรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นการใช้อำนาจโดยตรงตามรัฐธรรมนูญขององค์กรตามรัฐธรรมนูญนั้น ดังนั้น คดีจำนวนมากที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. ชี้มูลความผิดไป แต่ศาลปกครองมีคำพิพากษาไปในทางตรงกันข้าม อาจเป็นการก้าวล่วงอำนาจดุลพินิจของคณะกรรมการ ป.ป.ช. หรือไม่ ซึ่งกรณีดังกล่าวถือเป็นช่องว่างของกฎหมายที่ควรแก้ไขให้เกิดความสอดคล้องกันต่อไป

อัยการเป็นหน่วยงานที่มาคนอำนาจ ป.ป.ช. เพื่ออุดช่องโหว่ของคดี แต่บางคดีก็ค้างการพิจารณาในชั้นอัยการนาน กว่าพิจารณาคดีก็ใกล้ขาดอายุความ ซึ่งอุปสรรคที่ทำให้การทำงานของ ป.ป.ช. ล่าช้าอีกประการหนึ่ง คือ ป.ป.ช. ไม่มีอำนาจเด็ดขาดในการสั่งเพื่อขอเอกสารหลักฐานจากหน่วยงานต่าง ๆ ดังนั้น จึงควรให้อำนาจกับ ป.ป.ช. ให้มีความเด็ดขาดขึ้นกว่าเดิม ส่วนงานด้านการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบ จะต้องปลูกกระแส “ป่น ต้านโกง” เพื่อให้ประชาชนตระหนักในการต่อต้านพฤติกรรมทุจริตและประพฤติมิชอบ สำหรับด้านงบประมาณ รัฐบาลควรให้งบประมาณ ป.ป.ช. ร้อยละ ๐.๕ ของงบประมาณแผ่นดิน เพื่อให้ ป.ป.ช. ตรวจสอบความผิดได้อย่างไม่ต้องเกรงกลัวอำนาจผู้หนึ่งผู้ใด

นายวิชัย วิวิตเสวี กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ กล่าวว่า ปัญหาในการทำงานของ ป.ป.ช. ที่เกี่ยวข้องกับศาลปกครอง คือ กรณีที่ ป.ป.ช. ชี้มูลความผิดแล้ว ผู้บังคับบัญชาลงโทษผู้กระทำความผิด แต่ศาลปกครองได้ดำเนินการเพิกถอนคดีในภายหลัง โดยใช้วิธีการดำเนินการสอบสวนคดี

ใหม่ทั้งหมด ทำให้เกิดกระบวนการทำงานที่ซ้ำซ้อน ดังนั้น จึงเสนอให้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญว่า ขอบเขตการตรวจสอบของศาลปกครอง ขอให้ตรวจสอบเฉพาะความชอบด้วยกฎหมาย ส่วนความชำนาญเฉพาะทางหรือการใช้ดุลพินิจว่า ถูกต้องหรือไม่ อย่างไร ขอให้เป็นอำนาจหน้าที่ของ ป.ป.ช. เพื่อไม่ให้เกิดกระบวนการทำงานที่ซ้ำซ้อน และเกิดความขัดแย้งในการตัดสินใจของศาลและการชี้มูลความผิดของ ป.ป.ช.

นายปรีชา เลิศกมลมาศ กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ กล่าวว่า การจะทำให้การบริหารองค์กรตามรัฐธรรมนูญมีประสิทธิภาพ ควรกำหนดให้มีวาระการดำรงตำแหน่งของประธานกรรมการองค์กร อาจจะครึ่งหนึ่ง หรือหนึ่งในสามของแต่ละสมัยแต่ละวาระของแต่ละองค์กร และกำหนดคุณสมบัติของกรรมการ ป.ป.ช.

นายณรงค์ รัฐอมฤต กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ กล่าวว่า ในประเทศสหรัฐอเมริกา ข้าราชการทุกประเภทจะต้องยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินต่อหน่วยงานต้นสังกัด ส่วนฝ่ายการเมืองจะมีหน่วยงานด้านจริยธรรมเป็นผู้ดูแล ซึ่งการแสดงบัญชีทรัพย์สินในทุกระดับถือว่ามีความสำคัญ เนื่องจากการทุจริตอาจจะเกิดขึ้นตั้งแต่ยังเป็นข้าราชการระดับล่าง ซึ่งหากมีข้อมูลตั้งแต่เริ่มรับราชการจะเป็นเครื่องมือในการพิสูจน์ความร้ายแรงผิดปกติกของเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้นั้น นอกจากนี้ งานด้านการป้องกันควรให้ ป.ป.ช. เข้าไปกำกับดูแลโครงการต่าง ๆ ของรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายประชานิยม และต้องมีมาตรการในการลงโทษหากตรวจสอบพบการกระทำผิดด้วย รวมถึงต้องมีระบบการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐที่มีประสิทธิภาพ โดยต้องทำให้ ป.ป.ช. สามารถตรวจสอบข้าราชการได้ในทุกระดับ เพราะการทุจริตเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตั้งแต่ระดับล่างไปจนถึงระดับบน

นางสาวสุภา ปิยะจิตติ กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ กล่าวว่า ระบบที่ควรต้องเร่งแก้ไข คือ ระบบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีจำนวน ๘,๐๐๐ แห่ง และอยู่ในการกำกับดูแลของกระทรวงมหาดไทย ได้รับงบประมาณเกือบ ๕๐๐,๐๐๐ ล้านบาทต่อปี ตามปกติผู้ว่าราชการจังหวัดมีอำนาจในการถอดถอนผู้ว่าราชการปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ไม่กล้าถอดถอน เนื่องจากผู้ว่าราชการปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหัวหน้าของรัฐบาลหรือ ส.ส. โดยเฉพาะเมื่อตรวจสอบพบการทุจริตการจัดซื้อจัดจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สังเกตได้จากการปิดงบการเงินขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำได้จริงเพียง ๓,๐๐๐ แห่ง ส่วนที่เหลือบางแห่งยังไม่เคยปิดงบการเงินหรือบางแห่งก็ปิดงบการเงินล่าช้า จึงควรมีมาตรการว่า หากไม่สามารถปิดงบการเงินได้ จะต้องลดเงินเดือนหรือปลดผู้ว่าราชการปกครองส่วนท้องถิ่น เพราะการใช้จ่ายเงินโดยไม่แสดงงบการเงิน อันเป็นการแสดงถึงความไม่โปร่งใสเบื้องต้น อีกทั้งเมื่อนายก อบต. ถูกชี้มูลความผิดด้านวินัย ก็อาศัยช่องโหว่ของกฎหมายในการชิงลาออกจากตำแหน่งเสียก่อน ส่วนในกระบวนการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ผู้ที่เข้ามาใช้อำนาจรัฐทุกคนมีหน้าที่ต้องแสดงบัญชีทรัพย์สินต่อ ป.ป.ช. แต่ในส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกลับไม่ให้ความสำคัญในเรื่องนี้โดยอ้างว่า ไม่มีความรู้ และพยายามขอยืดระยะเวลาในการให้ข้อมูลกับ ป.ป.ช. ซึ่งการไม่เปิดเผยบัญชีทรัพย์สินทำให้ ป.ป.ช. ไม่สามารถตรวจสอบความร้ายแรงผิดปกติกได้ ดังนั้น จึงขอเสนอให้ข้าราชการทุกระดับต้องยื่นบัญชีทรัพย์สินต่อ ป.ป.ช. และต้องมีการกำหนดระยะเวลาในการตรวจสอบบัญชีทรัพย์สินของแต่ละหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เหมาะสม เพื่อไม่ให้คดีขาดอายุความ โดยควรกำหนดบทลงโทษว่า หากคดีขาดอายุความที่หน่วยงานใด หน่วยงานนั้นต้องเป็นผู้รับผิดชอบ

จากนั้น ที่ประชุมได้แสดงความเห็นและสอบถามในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- มีกรรมการแสดงความเห็นว่า ปัญหาเรื่อง ป.ป.ช. ชี้มูลความผิดล่าช้าหรือคดีขาดอายุความ ควรใช้มาตรการทางด้านภาษีในการตรวจสอบ ซึ่งจะมีประสิทธิภาพมากกว่าการใช้มาตรการการแสดงบัญชี

ทรัพย์สินและหนี้สินซึ่งอาจมีการถ่ายโอนทรัพย์สินได้ โดย ป.ป.ช. อาจจะต้องเพิ่มหน่วยงานด้านเทคนิคในการตรวจสอบภาษี หรืออาจจะต้องทำงานเชื่อมโยงกับกรมสรรพากรที่มีองค์ความรู้ในเรื่องภาษี รวมถึงได้มีข้อเสนอให้ตั้งศาลคดีทุจริตเพื่อตรวจสอบการทุจริตและประพฤติมิชอบโดยตรง เนื่องจากคดีที่ศาลตัดสินการทุจริตและประพฤติมิชอบของนักการเมืองถึงที่สุดมีจำนวนน้อยมาก จึงควรให้มีศาลคดีทุจริตเป็นผู้ตรวจสอบเป็นการเฉพาะ

ศาสตราจารย์พิเศษวิชา มหาคุณ กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ชี้แจงในประเด็นดังกล่าวว่า ประเด็นเรื่องการตรวจสอบการทุจริตและประพฤติมิชอบโดยใช้มาตรการทางภาษีนั้น ในขณะนี้ ป.ป.ช. ได้เริ่มดำเนินการแล้ว โดยได้เชื่อมโยงข้อมูลกับกรมสรรพากร โดย ป.ป.ช. จะตรวจสอบเชิงลึก และจะส่งข้อมูลให้กรมสรรพากรตรวจสอบอีกครั้งหนึ่งว่า มีการเสียภาษีตรงตามที่แจ้งไว้หรือไม่ ส่วนการตัดสินคดีการทุจริตและประพฤติมิชอบของนักการเมืองถึงที่สุดมีจำนวนน้อยมาก เนื่องจากมีจำนวนคดีลักษณะนี้ไม่มาก และบางคดีขาดอายุความหรือผู้กระทำความผิดหลบหนีคดี อย่างไรก็ตามภายหลังการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๔ เรื่องหนึ่งที่มีการแก้ไขคือ การเปลี่ยนวิธีพิจารณาคดีของศาลชั้นต้นโดยให้ใช้ระบบไต่สวน ต่อประเด็นดังกล่าวที่ประชุมใหญ่ของศาลฎีกาจึงได้ออกระเบียบที่ประชุมใหญ่ของศาลฎีกากำหนดให้ศาลชั้นต้นใช้ระบบไต่สวนแทนระบบกล่าวหาแล้ว ซึ่งจะทำให้ดำเนินคดีอาผิดกับผู้กระทำได้มากขึ้น ซึ่งหากจะมีการตั้งศาลคดีทุจริตก็ยิ่งเป็นสิ่งที่ดีเพื่อให้เกิดความชัดเจนขึ้น

- มีกรรมการสอบถามว่า ข้อเสนอให้ ป.ป.ช. ร่วมกับ กกต. ตรวจสอบโครงการขนาดใหญ่ของรัฐบาลควรเริ่มดำเนินการตั้งแต่ระยะใด ตั้งแต่การหาเสียงหรือเข้ามาเป็นรัฐบาลแล้ว และการให้มีการขยายการตรวจสอบรวมถึงภาคเอกชนจะมีแนวทางอย่างไร การบูรณาการองค์กรตรวจสอบการทุจริตและประพฤติมิชอบต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลร่วมกันนั้นเป็นสิ่งที่ดี เนื่องจากจะทำให้ระบบยุติธรรมมีความรวดเร็ว และระบบการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบจะเห็นผลเร็วขึ้น แต่จะมีวิธีในการออกแบบอย่างไร และขอให้ขยายความเรื่องวาระของประธานกรรมการที่มีความเหมือนกัน

ศาสตราจารย์พิเศษวิชา มหาคุณ กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ชี้แจงต่อประเด็นดังกล่าวว่า การตรวจสอบโครงการขนาดใหญ่ของรัฐบาลควรเริ่มดำเนินการตั้งแต่การหาเสียงซึ่งเป็นนโยบายระดับชาติ เพราะจะเป็นการตรวจสอบการทุจริตและประพฤติมิชอบตั้งแต่ขั้นเตรียมการหรือการสมคบคิด ส่วนการทำงานแบบบูรณาการ อาจจะต้องมีการตั้งคณะทำงานร่วมหรือคณะกรรมการร่วมเพื่อตรวจสอบการทุจริตและประพฤติมิชอบร่วมกัน โดยให้มีคณะกรรมการที่รับเรื่องร้องเรียนเป็นเจ้าภาพหลักก่อน จนกว่าจะตรวจสอบพบว่า เรื่องที่ร้องเรียนเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับหน่วยงานใด จึงให้คณะกรรมการหน่วยงานนั้นเป็นเจ้าภาพหลักแทน เพื่อนำไปสู่ระบบการไต่สวนต่อไป

ศาสตราจารย์ภักดี โพธิศิริ กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ชี้แจงว่า ควรใช้หลักการวิเคราะห์ความเสี่ยงต่อการทุจริตมาใช้ในการป้องกันปัญหาการทุจริตในโครงการขนาดใหญ่ของรัฐบาล โดยต้องมีการประเมินความเสี่ยง (Risk Assessment) ตั้งแต่ขั้นตอนก่อนดำเนินโครงการ ซึ่งจะนำไปเป็นข้อมูลในการกำหนดการบริหารความเสี่ยง (Risk Management) ว่าจะต้องกำหนดมาตรการอย่างไร ใครมีหน้าที่ไปตรวจสอบ จากนั้นจึงมีการติดตามประเมินผล ซึ่งวิธีการดังกล่าวจะช่วยป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบได้เป็นอย่างดี

นายปรีชา เลิศกมลมาศ กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ชี้แจงว่า วาระการดำรงตำแหน่งของประธานกรรมการองค์กรตามรัฐธรรมนูญ หากไม่ขัดกับธรรมเนียมหรือประเพณีของ

องค์กรนั้น ๆ อาจกำหนดให้ดำรงตำแหน่งเพียงครั้งวาระ หรือหนึ่งในสามของวาระ โดยไม่จำกัดกรณีที่ได้รับ การเลือกให้ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการอีกครั้ง เช่นนี้แล้วจะทำให้เกิดการผลัดเปลี่ยนหน้าที่ในการ ทำงาน และการแบ่งเบาภาระหน้าที่

- มีกรรมการสอบถามว่า รัฐธรรมนูญ ๒๕๔๐ กำหนดให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปราม การทุจริตแห่งชาติมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการกับเจ้าหน้าที่ของรัฐในทุกระดับชั้นจึงทำให้มีคดีจำนวนมาก รัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ จึงกำหนดให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติมีอำนาจ ดำเนินการกับเจ้าหน้าที่ของรัฐตั้งแต่ระดับผู้อำนวยการกองขึ้นไป รวมทั้งมีการจัดตั้งคณะกรรมการป้องกัน และปราบปรามการทุจริตในภาครัฐให้มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินการกับเจ้าหน้าที่ของรัฐระดับที่ต่ำกว่า ผู้อำนวยการกอง แต่ในร่างรัฐธรรมนูญของคณะกรรมการการร่างรัฐธรรมนูญชุดที่ผ่านมา ได้กำหนดให้ คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ระดับอธิบดีหรือหัวหน้าส่วนราชการขึ้นไปเท่านั้น เรื่องการทุจริตคอร์รัปชันเป็นเรื่องที่ทุกองค์กรมีหน้าที่ใน การช่วยกันป้องกันและปราบปราม แม้ในหลักการเรื่องการทุจริตคอร์รัปชันคณะกรรมการป้องกันและ ปราบปรามการทุจริตแห่งชาติจะต้องเป็นผู้ดำเนินการทั้งหมด แต่หากบางหน่วยงานหรือบางองค์กรสามารถ ดำเนินการได้ก็ควรมอบอำนาจให้ดำเนินการแทน เช่น พนักงานสอบสวน เป็นต้น โดยอาจกำหนดให้ต้อง รายงานผลการดำเนินการมายังคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ หรือหากเป็นกรณี ที่อาจเกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญระดับสูงคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติก็สามารถ นำสำนวนคดีนั้นมาดำเนินการต่อไปได้ การกำหนดในลักษณะนี้จะมีความเหมาะสมหรือไม่ ปัจจุบัน คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติมีปัญหาในการดำเนินงานกับคณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐหรือไม่อย่างไรจึงได้ทำให้การดำเนินงานไม่มีประสิทธิภาพ และ ในกรณีที่พบว่ามียุบายหรือโครงการที่ส่อไปในทางทุจริต คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริต แห่งชาติจะมีวิธีการดำเนินการอย่างไร

ศาสตราจารย์พิเศษวิชา มหาคุณ กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ชี้แจงว่า ปัจจุบันมีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติสามารถมอบอำนาจให้กับ เจ้าหน้าที่ตำรวจหรือหัวหน้าส่วนราชการต้นสังกัดของผู้ถูกกล่าวหาดำเนินการทางด้านวินัย หรือดำเนิน คดีอาญาได้ ที่ผ่านมามีเจ้าหน้าที่ตำรวจได้รับมอบคดีของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริต แห่งชาติไปดำเนินการจำนวนพอสมควรโดยไม่มีข้อขัดข้อง และคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการ ทุจริตแห่งชาติก็ยังมีนโยบายที่จะให้คำตอบแทนแก่เจ้าหน้าที่ตำรวจ รวมทั้งยังมีการจัดฝึกอบรมให้การ ดำเนินการเป็นไปในมาตรฐานเดียวกันด้วย การที่ให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริต แห่งชาติมีอำนาจดำเนินการได้แต่เฉพาะหัวหน้าส่วนราชการขึ้นไปจะทำให้เกิดปัญหาในการดำเนินการได้ เพราะกระบวนการไต่สวนต้องเริ่มต้นทำการไต่สวนตั้งแต่เจ้าหน้าที่ของรัฐระดับผู้อำนวยการกองขึ้นไป ปัจจุบันมีคดีค้างการดำเนินการในคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐจำนวนมาก เนื่องจากต้องมีกระบวนการในการดำเนินการหลายขั้นตอน กรณีนี้อาจแก้ด้วยการกำหนดให้มีพนักงาน ไต่สวนหรือพนักงานผู้รับผิดชอบตั้งแต่การรับคดี โดยให้เลขาธิการคณะกรรมการป้องกันและปราบปราม การทุจริตในภาครัฐเป็นผู้มอบหมาย หรืออาจใช้วิธีการมอบอำนาจให้เจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินการในคดีเล็กน้อย ส่วนคดีที่สำคัญก็ให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐดำเนินการ ส่วนมาตรการ ในการดำเนินการกับนโยบายหรือโครงการที่ส่อไปในทางทุจริตนั้น อาจต้องกำหนดให้มีการดำเนินการ

ร่วมกันระหว่างคณะกรรมการการเลือกตั้งและคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ตั้งแต่มีการหาเสียงเลือกตั้งของพรรคการเมือง โดยคณะกรรมการการเลือกตั้งเป็นผู้ดูแลการเลือกตั้ง เป็นไปโดยสุจริตหรือไม่ ส่วนคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติจะดูแลในส่วนที่ว่า มีการสมคบคิดซึ่งส่อไปในทางทุจริตหรือไม่ วิธีนี้จะทำให้เกิดการบูรณาการในการตรวจสอบ โดยในการ ติดตามตรวจสอบนั้นต้องดำเนินการในสามระยะ คือ ระยะแรกเริ่มตั้งแต่มีการหาเสียงของพรรคการเมือง ระยะที่สองเมื่อรัฐบาลเสนอนโยบาย และระยะที่สามหลังจากที่มีการดำเนินการตามนโยบายแล้ว รวมทั้ง ต้องมีกระบวนการในการติดตามและประเมินผลด้วย ซึ่งในการดำเนินการทั้งหมดอาจต้องให้ทั้งสาม หน่วยงาน คือ คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ คณะกรรมการการเลือกตั้ง และสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดินมาบูรณาการการทำงานร่วมกัน

นายปานเทพ กล้านรงค์ อดีตนายกรัฐมนตรี ประธานกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ชี้แจงว่า ปัจจุบันคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติและคณะกรรมการป้องกันและปราบปราม การทุจริตในภาครัฐสามารถร่วมกันทำงานได้เป็นอย่างดี ในส่วนของการรวมทั้งสององค์กรเข้าด้วยกันนั้น โดยหลักการไม่มีข้อขัดข้อง แต่ต้องมีหลักประกันความเป็นอิสระจากฝ่ายบริหาร

- มีกรรมการสอบถามว่า กรณีคดีที่คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติชี้มูล ความผิดแล้วมีการฟ้องคดีไปยังศาลปกครองแล้ว ศาลปกครองจะเริ่มต้นทำการไต่สวนคดีนั้นใหม่นั้น แต่คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติเห็นว่าศาลปกครองควรมีอำนาจพิจารณา เฉพาะประเด็นเรื่องความชอบด้วยกฎหมายเท่านั้นไม่ควรเริ่มต้นทำการไต่สวนคดีนั้นใหม่ การกำหนดให้ องค์กรต่าง ๆ ดำเนินการตามประสงค์ของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติเช่นนั้น จะทำให้กระทบต่อความเป็นอิสระขององค์กรนั้น ๆ หรือไม่ ในกรณีที่เกิดปัญหาเช่นนี้จะแก้ไขด้วยการ ปกป้องหรือระหว่างองค์กรที่เกี่ยวข้องแทนการกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญจะเหมาะสมกว่าหรือไม่

ศาสตราจารย์พิเศษวิชา มหาคุณ กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ชี้แจงว่า รัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่าศาลปกครองมีอำนาจตรวจสอบเฉพาะกระบวนการเท่านั้น ไม่มีอำนาจตรวจสอบในทางเนื้อหาที่คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติได้วินิจฉัยแล้ว แต่ศาลปกครองเห็นว่าตนมีอำนาจตุลาการซึ่งเป็นอำนาจทั่วไปจึงสามารถตรวจสอบได้ในทุกเรื่องแม้กระทั่ง ตรวจสอบในเนื้อหา การแก้ไขปัญหานี้อาจกระทำโดยการกำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจวินิจฉัยชี้ขาด อำนาจหน้าที่ระหว่างองค์กรตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับที่เคยกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ๒๕๔๐

นายวิชัย วิวิตเสวี กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ชี้แจงว่า หลักกฎหมาย ปกครองของสหรัฐอเมริกาได้กำหนดขอบเขตของการตรวจสอบของฝ่ายตุลาการว่าจะตรวจสอบการกระทำ ทางปกครองได้เฉพาะความไม่ชอบด้วยกฎหมาย การกระทำนอกอำนาจ การดำเนินการผิดขั้นตอน ข้อผิดพลาดของกฎหมาย และการบิดเบือนดุลพินิจเท่านั้น ซึ่งขอบเขตเช่นนี้เป็นที่ยอมรับของสากล รวมทั้ง การดำเนินการของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติในการที่จะมีมติในเรื่องใด เรื่องหนึ่งจะต้องมีขั้นตอนในการดำเนินการที่ละเอียด และมีหลักในการดำเนินการ เช่น หลักการฟัง พยานหลักฐานในสำนวน หลักการที่องค์กรวินิจฉัยจะต้องไม่มีอคติ เป็นต้น รวมทั้งพระราชบัญญัติจัดตั้ง ศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. ๒๕๔๒ ก็กำหนดให้ตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของ การกระทำทางปกครองเท่านั้น ฉะนั้น ศาลปกครองจึงควรมีอำนาจหน้าที่ในการตรวจสอบเฉพาะความ ไม่ชอบด้วยกฎหมายของการดำเนินการเท่านั้น ไม่ควรต้องรับฟังข้อเท็จจริงในคดีใหม่ทั้งหมด ประเด็นนี้มี ความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ

- มีกรรมการแสดงความเห็นว่า สถานะของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ยังไม่ชัดเจนว่าอยู่ในสถานะใด จึงอาจทำให้ศาลจะต้องพิจารณาว่าจะเชื่อถือได้มากน้อยเพียงใด แม้จะเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญก็ตาม การแก้ไขปัญหานี้ก็จะอยู่ที่ว่ารัฐธรรมนูญกำหนดให้น่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด หรือจะกำหนดให้เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ในการตรวจสอบแล้วทุกองค์กรต้องถือตาม ปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งของการดำเนินการของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ คือ ความล่าช้าในการดำเนินคดี และมีคดีที่ค้างการพิจารณาจำนวนมาก เนื่องจากคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติไม่เลือกที่จะดำเนินการเฉพาะคดีที่มีความสำคัญ รวมทั้งในแต่ละคดีก็จะต้องมีการดำเนินการร่วมกันของกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติทั้งคณะ เนื่องจากอำนาจในการวินิจฉัยเป็นอำนาจของคณะกรรมการทั้งคณะ งานด้านการป้องกันก็เป็นงานที่มีความสำคัญมากของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ เพราะถ้ามีการป้องกันที่ดีก็จะทำให้งานด้านการปราบปรามลดน้อยลง โดยงานด้านการป้องกันนั้นจะต้องมีการทำงานร่วมกันของหลายองค์กร ซึ่งบางครั้งอาจจะมียังมีความรู้ไม่เพียงพอที่จะไปสร้างมาตรการใด ๆ ได้ จึงอาจต้องกำหนดให้มีมาตรการทางด้านกฎหมายที่จะกระตุ้นให้องค์กรที่มีหน้าที่ปฏิบัติการด้วย หากเห็นว่าการดำเนินการของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติมีความล่าช้าจะมีวิธีการแก้ไขอย่างไร และเป็นไปได้หรือไม่ที่จะกำหนดให้สามารถแยกสำนวนคดีให้กรรมการแต่ละคนพิจารณาในแต่ละด้าน เพื่อให้การดำเนินการมีความรวดเร็วขึ้น รวมทั้งจะมีวิธีการบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรตามรัฐธรรมนูญหรือหน่วยงานอื่นอย่างไรในคดีที่เกี่ยวกับการทุจริตในทางการเมือง

ประธานกรรมการสอบถามเพิ่มเติมว่า คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ จะทำอย่างไรให้องค์กรอื่นไว้วางใจการดำเนินการของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ เพื่อไม่ให้มีการตรวจสอบในด้านใดด้านหนึ่งหรือทุกด้าน

นายประสพ พงษ์ศิวกาย กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ชี้แจงว่า คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติอาจถูกตรวจสอบและถูกถอดถอนได้เช่นเดียวกับองค์กรอื่น ๆ ซึ่งในเรื่องนี้จะเป็นหลักประกันที่ทำให้องค์กรอื่นไว้วางใจคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ การไม่ให้อำนาจคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติอย่างเต็มที่และครอบคลุม รวมทั้งไม่มีหลักประกันความเป็นอิสระก็เป็นไปไม่ได้เลยที่การทุจริตคอร์รัปชันจะลดน้อยลง เพราะการทุจริตคอร์รัปชันนั้นมีแนวโน้มที่จะพัฒนาการมากยิ่งขึ้น

นายวิชัย วิวิตเสวี กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ชี้แจงเพิ่มเติมว่า สิ่งที่จะเป็นหลักประกันให้องค์กรอื่นไว้วางใจคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติได้ คือ หลักกระบวนการอันควรแห่งกฎหมาย (due process of law) ในขั้นตอนการไต่สวนของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ซึ่งจะเป็นหลักประกันว่าสิ่งที่คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติดำเนินการถูกต้องหรือไม่ โดยปัญหาคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติดำเนินการถูกขึ้นตอนหรือไม่นั้นสามารถตรวจสอบได้โดยองค์กรตุลาการ เช่น มีการให้โอกาสผู้ถูกกล่าวหาแก้ข้อกล่าวหาหรือไม่ องค์กรประกอบของผู้วินิจฉัยมีอคติต่อผู้ถูกกล่าวหาหรือไม่ มีการรับฟังพยานหลักฐานนอกสำนวนหรือไม่ เป็นต้น แต่ในเรื่องการตรวจสอบว่าผู้ถูกกล่าวหาถูกหรือผิดนั้น ควรให้อยู่ในความชำนาญเฉพาะทางของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ศาลควรเป็นผู้วางมาตรฐานการดำเนินการให้กับคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติเท่านั้น

- มีกรรมการสอบถามว่า การที่ประเทศไทยเข้าไปตกลงเป็นภาคีในอนุสัญญาระหว่างประเทศ ที่เกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามการทุจริต แต่มีปัญหาความล่าช้าในการอนุวัติการให้เป็นตาม อนุสัญญานั้นเป็นอุปสรรคต่อการทำงานของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ หรือไม่อย่างไร ปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะเกิดการทุจริตข้ามชาติมากขึ้น การดำเนินการกับอาชญากรรม ข้ามชาติดังกล่าวมีปัญหาหรือไม่

ศาสตราจารย์ภักดี โพธิศิริ กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ชี้แจงว่า เมื่อปี ๒๕๕๓ ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีของอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. ๒๐๐๓ (The United Nations Convention Against Corruption : UNCAC, 2003) ซึ่งจะสามารถดำเนินการให้เป็นไปตามข้อผูกพันภายใต้สนธิสัญญานี้ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายภายในรองรับ ทั้งเรื่องการร่วมมือทางอาญาระหว่างประเทศ และมาตรการการริบทรัพย์สิน แต่ปัญหาสำคัญ คือ การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่เกี่ยวข้องล่าช้า ท้ายที่สุดคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติได้เสนอให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ เพื่อให้สามารถนำมาตราบางส่วนซึ่งมีความสำคัญมาใช้บังคับได้ แต่ยังไม่ครอบคลุมข้อผูกพันทั้งหมดที่จะต้องดำเนินการตามอนุสัญญาดังกล่าว หากต้องการให้สามารถดำเนินการให้เป็นตามหลักสากลก็จะต้องมีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายภายในที่เกี่ยวข้องทั้งหมดให้สอดคล้องกับข้อบทของอนุสัญญาดังกล่าว และเมื่อมีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายภายในทั้งหมดแล้วก็จะทำให้สามารถร้องขอให้รัฐภาคีต่าง ๆ ดำเนินการตามประเทศไทยร้องขอได้ในลักษณะต่างตอบแทนได้

นายปานเทพ กล้านรงค์ ราชู ประธานกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ชี้แจงว่า ควรกำหนดให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติเป็นหน่วยงานหลักในการที่จะดำเนินการให้เป็นไปตามพันธกรณีที่มีอยู่ต่ออนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. ๒๐๐๓ ทั้งหมด

ประธานกรรมการสอบถามว่า หลังจากที่มีรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ มีผลใช้บังคับ มีเรื่องค้างพิจารณาของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติจำนวนเท่าไร และเรื่องที่พิจารณาเร็วที่สุดใช้เวลาเท่าไร เรื่องที่พิจารณาช้าที่สุดใช้เวลาเท่าไร

นายสรเสรีญ พลเจียก เลขาธิการคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ชี้แจงว่า ในปี ๒๕๕๐ มีเรื่องค้างการพิจารณาจากปีก่อน ๆ จำนวน ๑๑,๕๗๕ เรื่อง เรื่องรับใหม่ตั้งแต่ปี ๒๕๕๑ ถึง ๒๕๕๔ จำนวน ๒๕,๖๒๕ เรื่อง รวมเรื่อง que เข้ามาสู่คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติจำนวนประมาณ ๓๗,๐๐๐ คดี พิจารณาแล้วเสร็จ จำนวนประมาณ ๒๖,๐๐๐ คดี ปัจจุบันมีเรื่องค้างการพิจารณาจำนวนประมาณ ๑๐,๘๐๐ คดี เมื่อคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ รับเรื่องแล้วจะมีกระบวนการแสวงหาข้อเท็จจริงซึ่งหากเรื่องนั้นไม่มีมูลก็จะใช้เวลาในการพิจารณาเร็วที่สุดอยู่ในระหว่าง ๓ เดือน ถึง ๖ เดือน ส่วนเรื่องที่ใช้เวลาพิจารณาช้าที่สุดนั้นบางเรื่องใช้เวลากว่า ๕ ปี เนื่องจากการดำเนินการของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาตินั้นมีความพยายามที่จะให้มีมาตรฐานเท่ากับการดำเนินการในทางปกครอง

ประธานกรรมการกล่าวว่า เมื่อครั้งที่มีการจัดตั้งคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริต และประพฤตินิคมขบในวงราชการ มีการเลือกจากบุคคลคนที่มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความเที่ยงธรรม และมีความกล้า และหวังว่าจะสามารถใช้ดุลพินิจได้ว่าเรื่องใดจะต้องดำเนินการให้เด็ดขาด หรือเรื่องใดควรให้ผู้บังคับบัญชาของผู้ถูกกล่าวหาดำเนินการ แต่จากอดีตจนถึงปัจจุบันยังไม่มีคณะกรรมการป้องกันและ

ปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ หรือคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติคณะใดจะใช้ดุลพินิจเช่นนั้นเลย ทำให้เกิดปัญหาความคั่งค้างของคดีจำนวนมาก คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติถูกออกแบบให้มีลักษณะเช่นเดียวกับ คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ คือ ๑. ต้องมีความซื่อสัตย์เป็นที่ประจักษ์ ๒. มีความเที่ยงธรรม ๓. มีความรู้ความสามารถ ๔. มีความกล้าที่จะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และกล้าที่จะใช้ดุลพินิจ แต่ที่ผ่านมาคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติจะดำเนินการตามกฎหมายเกณฑ์และกติกาที่วางไว้แล้ว ไม่กล้าเปลี่ยนแปลงในบางกรณี เมื่อสอบข้อเท็จจริงไปได้สักระยะหนึ่งก็จะทราบแล้วว่าเป็นเรื่องทุจริต หรือเป็นเรื่องการไม่ดำเนินการตามระเบียบ หากไม่กล้าใช้ดุลพินิจเป็นรายกรณีก็อาจอกระเปียบให้ส่งบางเรื่องที่เขาหลักเกณฑ์ไปให้ผู้บังคับบัญชาของผู้ถูกกล่าวหาดำเนินการเอง โดยคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติทำหน้าที่คอยสอดส่องว่ามีการลงโทษหรือไม่อย่างไรเท่านั้น การกำหนดให้เรื่องที่มีความสำคัญแตกต่างกันเข้าสู่กระบวนการเดียวกันจะทำให้เกิดความล่าช้าในการพิจารณา รวมทั้งปัญหาการคั่งค้างของคดี มีข้อสังเกตว่าองค์กรใดขยายอำนาจมากขึ้นองค์กรนั้นจะถูกโจมตีจากผู้ที่เกี่ยวข้องมากขึ้น เพราะฉะนั้นถ้าไปสร้างกลไกในการยับยั้งการหาเสียงของพรรคการเมือง รัฐธรรมนูญก็จะต้องแก้ไขเพิ่มเติมในประเด็นนี้เป็นเรื่องแรก เพราะไม่มีพรรคการเมืองใดหรือนักการเมืองคนใดจะยอมรับให้องค์กรใดมาตัดสินว่านโยบายทำได้หรือไม่ แม้จะเห็นว่านโยบายนั้นมีกระบวนการที่ไม่ชอบมาพากลก็ตาม แต่ก็ยากที่จะพิสูจน์ให้เห็นได้ในเวลานั้น กรณีที่เห็นว่าบางเรื่ององค์กรบางองค์กรดำเนินการไม่ถูกต้องดังเช่นในการประชุมครั้งที่ผ่านมาที่สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดินชี้แจงว่าได้ดำเนินการสอบสวนคดีอย่างเต็มที่ที่มีพยานหลักฐานจำนวนมาก แต่กว่าคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติจะเรียกไปสอบใช้เวลาหลายปี จึงควรให้อำนาจฟ้องคดีแก่สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน แต่วันนี้ได้รับทราบข้อเท็จจริงอีกแบบหนึ่งว่าสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดินส่งเอกสารมายังคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติเพียงแผ่นเดียว เช่นนี้ก็เท่ากับว่าองค์กรแต่ละองค์กรพิจารณาแต่เฉพาะอำนาจหน้าที่ของตัวเอง ไม่ได้พิจารณาถึงภารกิจของประเทศโดยรวมซึ่งเรื่องเช่นนี้ไม่ควรจะเกิดขึ้น ในประเด็นเรื่องความเป็นอิสระต้องมีหลักประกันที่ชัดเจน และเรื่องคำวินิจฉัยของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติไม่ควรถูกตรวจสอบในแง่ของข้อเท็จจริง หากจะมีการตรวจสอบก็ต้องตรวจสอบเพียงว่ากระบวนการนั้นถูกต้องหรือไม่ เป็นกลั่นแกล้งหรือไม่นั้น อาจกำหนดให้ชัดเจนในรัฐธรรมนูญว่าให้ศาลมีอำนาจในการตรวจสอบในแง่มุมใดบ้างที่จะทำให้เกิดความเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น เริ่มต้นนั้นคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐถูกออกแบบให้สามารถรับมอบหมายงานจากคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติได้ โดยให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐพิจารณาคดีทุจริตของเจ้าหน้าที่ของรัฐตั้งแต่ระดับผู้อำนวยการกองลงไป คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติจะเป็นผู้กำหนดมาตรฐานและหลักเกณฑ์ และเมื่อดำเนินการเสร็จแล้วให้รายงานมายังคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ แต่หากเห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญที่เชื่อมโยงกับบุคคลสำคัญ คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติก็สามารถนำมาพิจารณาเองได้ แต่ในรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ กำหนดให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติมีอำนาจดำเนินการกับเจ้าหน้าที่ของรัฐระดับผู้อำนวยการกองขึ้นไป อำนาจของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติในการดำเนินการกับเจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับต่ำกว่าผู้อำนวยการกองลงไปก็หมดลง คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐก็จึงไม่มีความเป็นอิสระ เพราะเดิม

คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐมีอำนาจเพราะอยู่ในกำกับของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ เช่นนี้จะกำหนดอำนาจหน้าที่ให้เป็นไปในลักษณะเดิมจะเหมาะสมกว่าหรือไม่ ในเรื่องอำนาจการตรวจสอบการทุจริตเป็นของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ควรมีการมอบหมายให้หน่วยงานอื่นไปดำเนินการได้ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในเรื่องนั้นโดยตรง หรือกระทั่งให้ผู้บังคับบัญชาเป็นคนดำเนินการก็ได้ เพื่อให้เรื่องเล็กน้อยลดลง โดยคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติคอยสอดส่องดูว่ามีการดำเนินการอย่างไรบ้าง เช่นนี้ความเป็นอิสระของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติก็ยังคงมีและหลักการในการตรวจสอบการทุจริตก็ยังคงอยู่ ประเด็นเรื่องขยายอำนาจหน้าที่ก็เป็นเรื่องที่พึงระวัง เพราะไม่แน่ว่าคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติชุดต่อไปจะเป็นอย่างไรเรื่องการระงับยับยั้งนโยบายการหาเสียงและนโยบายประชานิยมนั้น ปัจจุบันยังไม่เห็นถึงกลไกและมาตรการในการจัดการที่เหมาะสม ในส่วนคุณสมบัติทั้งสี่ประการของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาตินั้น ใช้ขณะวินิจฉัยความผิดเท่านั้น ในเรื่องอื่นไม่จำเป็นต้องใช้ เช่น เรื่องการต่างประเทศ เรื่องมาตรการต่าง ๆ เป็นต้น ในเรื่องของมาตรการนั้นก็อาจให้นักวิชาการหรือนักธุรกิจมาร่วมกันคิดป้องกัน บางครั้งอาจต้องให้คนที่ทุจริตมาช่วยพิจารณาว่าจะมีมาตรการป้องกันอย่างไรด้วย ในส่วนการดำเนินการในแต่ละคดีนั้น หากกำหนดให้เจ้าหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติเป็นผู้สอบสวนภายใต้การกำกับของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติจะทำให้เกิดความคล่องตัวกว่าเดิมหรือไม่ หากคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติไม่เห็นด้วยกับการสอบสวนของเจ้าหน้าที่ก็สามารถดำเนินการสอบสวนใหม่ได้ ในกรณีนี้หากติดขัดเพราะรัฐธรรมนูญกำหนดว่าคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติต้องเป็นผู้สอบสวนก็อาจกำหนดเปิดช่องไว้ในรัฐธรรมนูญและไปกำหนดรายละเอียดในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ ในลักษณะที่ไม่ตายตัว เช่นนี้จะเหมาะสมหรือไม่ กลไกของ ป.ป.ช. อาจไม่มีความคล่องตัว คดีบางเรื่องที่เป็นเรื่องเล็กน้อยสามารถส่งให้กระทรวงหรือต้นสังกัดตรวจสอบได้ ควรเปิดช่องไว้ว่า ป.ป.ช. ไม่ต้องดำเนินการตรวจสอบในทุกเรื่องแต่ในคดีที่เป็นเรื่องของบุคคลในระดับรัฐมนตรีต้องมีการตรวจสอบอย่างจริงจัง การตรวจสอบของ ป.ป.ช. ที่มีลักษณะตรวจสอบตามลำดับ อาจทำให้เกิดเสียงวิจารณ์จากสังคมว่าการตรวจสอบเรื่องที่มีความสำคัญมีความล่าช้า ควรกำหนดให้ ป.ป.ช. สามารถใช้ดุลพินิจในการเลือกคดีตรวจสอบได้หรือไม่ หรือบังคับให้ ป.ป.ช. ต้องตรวจสอบคดีที่จะกระทบกระเทือนต่อประเทศหรือในระดับนโยบายก่อน ส่วนกรณีให้เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องแสดงหรือเปิดเผยบัญชีทรัพย์สินให้ประชาชนทราบอาจมีความรุนแรงมากเกินไป ควรคำนึงเรื่องสิทธิมนุษยชนด้วย และควรให้เปิดเผยเฉพาะบุคคลที่สำคัญเท่านั้น

นางสาวสุภา ปิยะจิตติ กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ได้ชี้แจงว่า คดีที่เป็นเรื่องเล็กน้อยได้มีการมอบหมายให้พนักงานไต่สวนดำเนินการ หากเป็นคดีที่สำคัญแล้วจะมอบให้กรรมการ ป.ป.ช. ควบคุมดูแล โดยในทางปฏิบัติ ป.ป.ช. ไม่ได้ลงไปตรวจสอบด้วยตนเองทุกคดี ปัจจุบัน ป.ป.ช. จะพิจารณาว่าหากเป็นเรื่องที่มีความสำคัญแล้วจะนำมาตรวจสอบก่อน กรณีการเปิดเผยบัญชีทรัพย์สินของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีปัญหาอย่างมาก คือ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดหรือนายกองค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งมีความร้ายแรงผิดปกติ รัฐธรรมนูญที่ผ่านมาไม่ได้กำหนดให้นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดหรือนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเปิดเผยบัญชีทรัพย์สิน อาจทำให้ประชาชนในพื้นที่ไม่สามารถตรวจสอบบุคคลดังกล่าวได้ บางกรณีที่นายกองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ได้ยื่นบัญชีทรัพย์สินด้วย

ควรกำหนดให้นายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเปิดเผยบัญชีทรัพย์สินเพื่อให้ประชาชนในพื้นที่สามารถตรวจสอบบุคคลดังกล่าวได้ด้วย แต่ข้าราชการประจำอาจไม่จำเป็นต้องมีการเปิดเผยบัญชีทรัพย์สินแต่ให้มีการแจ้ง ป.ป.ช.

ศาสตราจารย์พิเศษวิชา มหาคุณ กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ได้ชี้แจงว่า หากมีการกำหนดไว้ในร่างรัฐธรรมนูญเพื่อรองรับการดำเนินงานของ ป.ป.ช. ว่าให้ตรวจสอบเรื่องที่อาจกระทบกระเทือนต่อประชาชนหรือเป็นเรื่องที่สำคัญก่อนจะทำให้การทำงานของ ป.ป.ช. มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

มีกรรมการแสดงความเห็นว่า ป.ป.ช. อาจดำเนินงานในลักษณะของนักกฎหมายไม่ได้มุ่งทำงานแบบตำรวจ โดยการตรวจสอบผู้กระทำความผิดทุจริตคอร์รัปชันนั้นไม่สามารถดำเนินการได้ด้วยแบบแผนวิธีปกติเท่านั้น อาจต้องใช้วิธีการล่อซื้อหรือใช้เครื่องดักฟังได้ด้วย เพื่อให้ได้มาซึ่งตัวผู้กระทำความผิด ดังนั้น ป.ป.ช. ควรดำเนินงานอย่างทุ่มเทโดยอาจทำงานในวันหยุดด้วยเช่นกัน ขั้นตอนในการดำเนินการของ ป.ป.ช. นั้น ขึ้นอยู่ว่าจะมีการตีความในลักษณะใด หากเป็นลักษณะของตำรวจแล้วก็จะมีการทำงานในวันหยุดด้วย ป.ป.ช. ควรลดเรื่องแบบพิธีเพื่อให้สามารถตรวจสอบเรื่องทุจริตได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

นายประสาธ พงษ์ศิวกาย กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ได้ชี้แจงว่าการรวบรัดหรือลดขั้นตอนในการดำเนินงานของ ป.ป.ช. นั้น สามารถปฏิบัติได้ แต่หลักการทำงานของ ป.ป.ช. คือ ต้องมีความโปร่งใส ต้องให้โอกาส และให้เข้าถึงข้อมูลได้ หลักการดังกล่าวทั่วไปไม่สามารถดำเนินงานอย่างรวบรัดได้ ประกอบกับการแสวงหาข้อเท็จจริงและเอกสารต้องใช้ระยะเวลาเพื่อให้ได้ข้อมูลเพียงพอให้สามารถไต่สวนได้และต้องเปิดโอกาสให้ผู้ถูกไต่สวนคัดค้านอย่างเต็มที่ โดยต้องมีการไต่สวนอย่างละเอียดจึงจะสามารถแจ้งข้อกล่าวหาได้ เมื่อมีการแจ้งข้อกล่าวหาแล้วต้องเปิดโอกาสให้ผู้ถูกกล่าวหาชี้แจงต่อสู้ได้อย่างเต็มที่ด้วยเพื่อให้กระบวนการเป็นไปอย่างโปร่งใส

ประธานกรรมการกล่าวว่า เมื่อคณะกรรมการได้พิจารณาเรื่อง ป.ป.ช. เสร็จสิ้นอาจจะส่งให้ ป.ป.ช. ได้รับทราบและอาจมีข้อเสนอให้ ป.ป.ช. แก้ไขกฎหมายของ ป.ป.ช. เองด้วย เมื่อ ป.ป.ช. พยายามดำเนินการในทุกขั้นตอนอาจทำให้เกิดความคิดเห็นว่า ผู้ถูกไต่สวนจะอยู่ภายใต้อาณัติของเจ้าหน้าที่และกรรมการไต่สวนเพียงคนเดียวที่อยู่ในคณะที่ไต่สวนเท่านั้นและไม่สามารถฟังพยานกรรมการทั้ง ๙ คนได้ ส่วนกรณีที่มีการส่งเรื่องให้ศาลปกครองนั้น เมื่อ ป.ป.ช. ชี้มูลความผิดเจ้าหน้าที่แล้ว กรมหรือกระทรวงต้นสังกัดจะต้องลงโทษซึ่งเป็นไปตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ หน่วยงานต้นสังกัดอาจไม่เห็นด้วยกับ ป.ป.ช. จะแนะนำให้ผู้ที่ถูกชี้มูลความผิดอุทธรณ์คำสั่งของหน่วยงานต้นสังกัดต่อศาลปกครองและหน่วยงานนั้นจะแถลงข้อเท็จจริงต่อศาลปกครองว่า ผู้ที่ถูกชี้มูลความผิดจาก ป.ป.ช. ไม่มีความผิด และมีบางกรณีที่หน่วยงานต้นสังกัดไม่ให้ความร่วมมือกับ ป.ป.ช. จึงอาจทำให้ ป.ป.ช. เสียเปรียบได้

๓.๒ พิจารณาร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ตั้งแต่ หมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของบุคคล

ที่ประชุมพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ตั้งแต่ หมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของบุคคล เป็นต้นไป

หมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของบุคคล

“หมวด ๓

สิทธิและเสรีภาพของบุคคล”

ประเด็นการพิจารณา

ที่ประชุมแสดงความเห็น ดังนี้

- หากร่างมาตรา ๔/๑ เป็นเรื่องประชาชนชาวไทยแล้วควรแก้ไขชื่อหมวดนี้ด้วยหรือไม่ รัฐธรรมนูญในอดีตจะให้ความว่า “สิทธิเสรีภาพของปวงชนชาวไทย” ความในร่างมาตรา ๔/๑ วรรคแรกควรให้ความว่า “ปวงชนชาวไทย” ด้วยหรือไม่ โดยปกติชื่อหมวดจะมีลักษณะที่เป็นองค์รวม ส่วนร่างมาตราในหมวดจะเป็นลักษณะแต่ละบุคคล (individual)

- หากขึ้นต้นชื่อหมวดเป็น “สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย” แล้ว ควรบัญญัติเป็นมาตราเฉพาะขึ้นอีกมาตราหนึ่งว่าด้วยเรื่องคนต่างชาติที่อยู่ในประเทศไทยว่าควรจะได้รับสิทธิประการใดด้วย หรือกำหนดไว้ว่าคนต่างชาติที่อยู่ในประเทศไทยย่อมได้รับสิทธิเสรีภาพตามหมวดนี้ เว้นแต่จะกำหนดยกเว้นไว้โดยชัดแจ้งตามกฎหมาย เพื่อมิให้หลักการที่กำหนดไว้ในร่างรัฐธรรมนูญที่ผ่านมา (๒๕๕๘) สูญหายไป

- หากกำหนดให้ชื่อหมวดเป็น “สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย” แล้ว คำว่า “บุคคล” ของร่างมาตราในหมวดนี้ควรเป็นชนชาวไทยทั้งหมด และคำว่า “บุคคล” ในร่างมาตราของหมวดนี้จะต้องอยู่ภายใต้ชื่อหมวดที่เป็นเรื่องสิทธิเสรีภาพของปวงชนชาวไทย และสามารถกำหนดไว้ในแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐให้รัฐเคารพต่อหลักสิทธิมนุษยชนและดำเนินการตามหลักสิทธิมนุษยชน ซึ่งจะสามารถอธิบายได้ว่าหลักการตามร่างรัฐธรรมนูญที่ผ่านมา (๒๕๕๘) ไม่ได้สูญหายไป หมวดนี้ควรเป็นเรื่องสิทธิเสรีภาพของคนไทย หากกำหนดเรื่องสิทธิเสรีภาพของคนต่างด้าวรวมกันไว้ในหมวดนี้ก็อาจไม่ครอบคลุมและอาจทำให้เกิดการเรียกร้องในเรื่องสิทธิเสรีภาพได้

- เมื่อพิจารณาเนื้อหาในร่างมาตรา ๓๐ แล้วเห็นว่า สิทธิในทางอาญาของคนต่างด้าวควรต้องเท่าเทียมกันคนไทยด้วย การแก้ไขชื่อหมวดจะทำให้ผู้ที่อ้างสิทธิตามร่างมาตรา ๓๐ จะต้องเป็นคนไทยเท่านั้นจะทำให้เกิดมุมมองว่าอาจมีการถิรอนสิทธิเสรีภาพของคนต่างด้าวได้

ประธานกรรมการกล่าวว่า สามารถกำหนดให้ชื่อหมวดเป็น “สิทธิและเสรีภาพของบุคคล” ส่วนในเนื้อหาหากเป็นเรื่องสิทธิเสรีภาพของคนไทย จะใช้คำว่า “ประชาชนคนไทย” ส่วนเรื่องที่เป็นสิทธิที่ให้ครอบคลุมถึงบุคคลอื่นด้วย จะใช้คำว่า “บุคคล”

- มีกรรมการแสดงความเห็นว่า ควรกำหนดชื่อหมวดเป็น “สิทธิและเสรีภาพของบุคคล” ส่วนในเนื้อหาหากเป็นเรื่องสิทธิเสรีภาพของคนไทย ควรใช้คำว่า “ประชาชนคนไทย” ส่วนเรื่องสิทธิของบุคคลควรใช้คำว่า “บุคคล” ซึ่งจะมีเนื้อหาที่ชัดเจนและเป็นไปตามความมุ่งหมายของ คสช. ที่ต้องการให้ร่างรัฐธรรมนูญมีความเป็นสากล และควรพิจารณาสภาพสังคมในปัจจุบันที่เปิดกว้าง เช่น เขตการค้าเสรีอาเซียน การค้าขายในเวทีโลก เป็นต้น รวมถึงประเทศไทยได้มีพันธสัญญาต่างๆที่ต้องปฏิบัติตามกติกาสากล และสิทธิบางประเภทที่บุคคลควรมีความเท่าเทียมกัน

มติที่ประชุม

คณะกรรมการมีมติเห็นชอบชื่อหมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของบุคคล โดยไม่มีการแก้ไข

จากนั้น ประธานกรรมการได้หารือต่อที่ประชุมว่า ควรกำหนดร่างมาตรา ๔/๑ ไว้ในหมวดนี้หรือไม่

มาตรา ๔/๑

“มาตรา ๔/๑ การใดที่มีได้ห้ามหรือจำกัดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือในกฎหมาย ประชาชนชาวไทยย่อมมีสิทธิและเสรีภาพที่จะทำได้และได้รับการคุ้มครอง แต่การใช้สิทธิหรือเสรีภาพเช่นว่านั้นต้องไม่

กระทบกระเทือนหรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงปลอดภัยของประเทศ ความสงบเรียบร้อยของสังคมและประชาชน และไม่ละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น

การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของประชาชนต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ และในกรณีที่รัฐธรรมนูญมิได้กำหนดเงื่อนไขไว้ กฎหมายดังกล่าวต้องไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของประชาชนเกินสมควรแก่เหตุ หรือกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชน”

ประเด็นการพิจารณา

ที่ประชุมแสดงความเห็น ดังนี้

- ควรกำหนดให้ร่างมาตรานี้เป็นร่างมาตราแรกในหมวดสิทธิและเสรีภาพ จากนั้นจึงกำหนดให้มีร่างมาตราที่จำกัดสิทธิต่อจากร่างมาตรานี้

- หากได้มีการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญนี้ทั้งหมดแล้ว ควรกำหนดความในร่างมาตรานี้ไว้ในบททั่วไปหรือไม่ ส่วนเรื่องสิทธิเสรีภาพในระดับนานาชาติได้แบ่งเป็นสามลำดับ คือ รับรู้ (respect) ให้ความคุ้มครอง (protect) และเติมเต็ม (fulfill) ควรมีการสื่อถึงเรื่องความเติมเต็ม (fulfill) ได้ด้วย เนื่องจากในร่างรัฐธรรมนูญที่ผ่านมาได้กำหนดในเรื่องสิทธิเสรีภาพอย่างมากอาจทำให้เกิดคำถามถึงความครอบคลุมในเรื่องความเติมเต็ม (fulfill) ของร่างมาตรานี้ได้

- ร่างมาตรานี้เป็นบทบัญญัติทั่วไปในเรื่องสิทธิเสรีภาพ โดยความในวรรคแรกเป็นเรื่องการใดที่ไม่ได้ห้ามหรือจำกัดไว้ในรัฐธรรมนูญ ประชาชนย่อมมีสิทธิเสรีภาพ ส่วนวรรคสองเป็นเรื่องการตรากฎหมายที่เกี่ยวกับการจำกัดสิทธิเสรีภาพ ควรกำหนดให้เป็นร่างมาตราแรกของหมวดนี้

ประธานกรรมการกล่าวว่า ควรต้องกำหนดร่างมาตรานี้ไว้ในหมวดนี้ เนื่องจากการยืนยันหลักการว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพเต็มที่เว้นแต่ที่ได้มีข้อห้ามไว้และจะสามารถตอบคำถามในเรื่องความเติมเต็ม (fulfill) ได้ หากกำหนดไว้ในหมวดทั่วไปแล้วจะมีลักษณะที่เลื่อนลอยและเสนอให้เพิ่มความในวรรคสอง เป็นดังนี้

“การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของประชาชนต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ และในกรณีที่รัฐธรรมนูญมิได้กำหนดเงื่อนไขไว้ กฎหมายดังกล่าวต้องไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของประชาชนเกินสมควรแก่เหตุ หรือกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชน ทั้งต้องไม่กระทบต่อความขัดแย้งกันของบุคคลที่มีความแตกต่างทางเพศ เหล่ากำเนิด หรือศาสนา”

ส่วนความว่า “ปวงชนชาวไทย” จะมีลักษณะเป็นองค์รวม และความว่า “ประชาชนชาวไทย” จะเป็นลักษณะของหน่วยที่เป็นแต่ละบุคคล และควรใช้ความว่า “ปวงชนชาวไทย” ให้เหมือนกันทั้งหมด เว้นแต่เรื่องความสงบเรียบร้อยของประชาชนที่จะใช้ความว่า “ประชาชน”

ที่ประชุมแสดงความเห็น ดังนี้

- ความว่า “ปวงชนชาวไทย” และ “ประชาชนชาวไทย” มีความหมายเหมือนกัน โดยความว่า “ประชาชนชาวไทย” มีความครอบคลุมแล้ว หากจะใช้ความใดแล้วก็ควรกำหนดให้เหมือนกันทั้งหมด และในร่างมาตรา ๒๖ ความว่า “บุคคล” นั้น หมายความว่าถึงชนชาวไทยหรือบุคคลต่างด้าวที่อยู่ในประเทศจะสามารถอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้

- นอกจากความว่า “ปวงชนชาวไทย” และ “ประชาชนชาวไทย” ยังมีคำว่า “บุคคล” ซึ่งควรให้คำอธิบายไว้ด้วยและคำว่า “บุคคล” ที่หมายถึง ทุกคนที่อยู่บนผืนแผ่นดินไทย แต่คำว่า “ประชาชน”

หมายถึง บุคคลที่เป็นสัญชาติไทยที่เป็นปัจเจกบุคคลซึ่งมีความซ้ำซ้อนกับคำว่า “ปวงชน” จึงควรเลือกใช้คำใดคำหนึ่ง เมื่อตรวจสอบข้อมูลแล้วร่างมาตรา ๒๖ วรคแรกมีที่มาจากคำประกาศเอกราชของประเทศสหรัฐอเมริกา (Declaration of Independence) และรัฐธรรมนูญของประเทศญี่ปุ่นที่กำหนดให้ คำว่า “บุคคล” หมายถึง บุคคลทุกคนที่อยู่ในประเทศ

- รัฐธรรมนูญที่ผ่านมาจะใช้คำว่า “ปัจเจกบุคคล” ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคลและรวมถึงเรื่องกายภาพ ความเป็นอยู่ ความเชื่อด้วย ร่างรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๘ ที่ผ่านมาจะใช้คำว่า “สิทธิเสรีภาพของบุคคล” โดยแยกเป็นสองส่วน คือ สิทธิมนุษยชนที่เป็นสิทธิของบุคคลทุกคนในประเทศไทย และสิทธิของชนชาวไทย รวมถึงได้กำหนดให้มีร่างมาตราที่เป็นเรื่องสิทธิมนุษยชนรองรับบุคคลที่ไม่มีสัญชาติไทยให้มีสิทธิเสรีภาพตามที่กำหนดไว้ได้ แต่ในรัฐธรรมนูญที่ผ่านมาจะกำหนดเรื่องสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทยไว้โดยเฉพาะ ส่วนสิทธิของบุคคลที่ไม่มีสัญชาติไทยให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ เพื่อป้องกันเรื่องการเรียกร้องจากต่างประเทศ หรือชนกลุ่มน้อยที่อาจเรียกร้องให้มีการรับรองเรื่องสิทธิเสรีภาพได้

- ร่างรัฐธรรมนูญที่ผ่านมา (๒๕๕๘) ได้มีการอธิบาย คำว่า “บุคคล” หมายรวมถึงบุคคลต่างด้าวในประเทศไทยด้วย

ประธานกรรมการกล่าวว่า หากใช้คำว่า “บุคคล” อาจรวมถึงบุคคลธรรมดาและนิติบุคคล และมาตรา ๒๙ ของรัฐธรรมนูญ ๒๕๔๐ ได้กำหนดไว้ว่า นอกจากเรื่องเพศและศาสนาแล้ว ยังมีเรื่องอื่นด้วย จึงอาจนำมากำหนดไว้ในร่างมาตรานี้ได้

ที่ประชุมแสดงความเห็น ดังนี้

- มาตรา ๑๓ ของรัฐธรรมนูญของประเทศญี่ปุ่น เกิดจาก The Potsdam Agreement ที่ฝ่ายพันธมิตรบังคับให้ประเทศญี่ปุ่นยอมจำนนโดยไม่มีเงื่อนไข และกำหนดให้มีผลเฉพาะประชาชนชาวญี่ปุ่นเท่านั้น

- ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นผู้ร่างบันทึกข้อตกลงบังคับให้ประเทศญี่ปุ่นยอมจำนนและบันทึกข้อตกลงดังกล่าวเป็นต้นกำเนิดของรัฐธรรมนูญญี่ปุ่น โดยคำว่า “บุคคล” ในประเทศสหรัฐอเมริกา หมายรวมถึง บุคคลทุกคนที่อยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกา

- ควรกำหนดในเรื่องสิทธิมนุษยชนไว้ด้วยเพื่อให้ร่างรัฐธรรมนูญเป็นสากลมากขึ้น

- รัฐธรรมนูญ ๒๕๔๐ ใช้คำว่า “ชนชาวไทย” ไม่ได้ใช้คำว่า “ปวงชนชาวไทย” เคยรองรับสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคลเป็นหลักและมีการจำกัดขอบเขตการใช้สิทธิเสรีภาพเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อการอยู่ร่วมกันของสังคม รัฐธรรมนูญของประเทศสหรัฐอเมริกาจะใช้คำว่า “people” ซึ่งไม่มีการสื่อความหมายให้รวมถึงคนต่างด้าว บุคคลที่จะมีสิทธิภายใต้รัฐธรรมนูญของประเทศสหรัฐอเมริกามีฐานะเป็นพลเมือง (citizen) ซึ่งต้องมีสัญชาติสหรัฐอเมริกา โดยคำว่า “citizen” จะมีข้อจำกัดตามกฎหมายของรัฐ ร่างรัฐธรรมนูญนี้ควรรับรองสิทธิเสรีภาพของคนไทยเป็นหลัก ส่วนสิทธิเสรีภาพของคนต่างด้าวอาจไม่ต้องการรับรองไว้โดยรัฐธรรมนูญ แต่อาจกำหนดให้เป็นไปตามกฎหมาย กฎหมายบางฉบับไม่ได้กำหนดให้คนต่างด้าวมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกับคนไทย แม้ว่าสิทธิของบุคคลจะเกิดขึ้นและติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด แต่เมื่อได้รวมตัวกันเป็นสังคมแล้ว สิทธิของแต่ละบุคคลต้องอยู่ภายใต้ของกติกาของการอยู่ร่วมกันและอาจถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพได้เพื่อไม่ให้เกิดการละเมิดสิทธิผู้อื่น

- ไม่ควรกำหนดเรื่องสิทธิของคนต่างชาติไว้ในร่างรัฐธรรมนูญ เพื่อไม่ให้เกิดแรงกดดันจากต่างประเทศและอาจมีการเรียกร้องสิทธิต่างๆ จากคนต่างด้าวได้

- การร่างรัฐธรรมนูญครั้งนี้ควรรับรองสิทธิของประชาชนชาวไทยเป็นหลัก ซึ่งตามรัฐธรรมนูญของประเทศเบลเยียมจะกำหนดเรื่องสิทธิเสรีภาพเฉพาะสิทธิของประชาชนชาวเบลเยียมเท่านั้น การกำหนดให้รัฐธรรมนูญมีผลถึงคนต่างด้าวด้วยอาจทำให้เกิดการเรียกร้องสิทธิอย่างมากมาย ควรพิจารณาถึงสถานการณ์ด้านความมั่นคงกรณีผู้อพยพเข้ามาในประเทศไทยด้วย สิทธิของคนต่างด้าวในประเทศไทยจะถูกรองรับด้วยสิทธิมนุษยชนอยู่แล้วและได้มีการให้สิทธิในเรื่องการรักษาพยาบาล การศึกษาให้กับคนต่างด้าวอยู่แล้ว การกำหนดให้ร่างรัฐธรรมนูญมีผลเฉพาะคนไทยจึงมีความเหมาะสมแล้ว

ประธานกรรมการกล่าวว่า เพื่อให้เกิดความชัดเจน ในส่วนใดที่เป็นสากล (universal) ให้ใช้คำว่า “บุคคล” แต่ในส่วนใดที่เฉพาะคนไทยให้ใช้คำว่า “ประชาชนชาวไทย”

มีการเสนอให้ใช้คำว่า “และ” แทนคำว่า “หรือ” ในวรรคสอง ความที่แก้ไขแล้วเป็นดังนี้ “กฎหมายดังกล่าวต้องไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของประชาชนชาวไทยเกินสมควรแก่เหตุ และจะกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมิได้”

ประธานกรรมการกล่าวว่า ถ้าใช้คำว่า “และ” จะหมายความว่าต้องไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของประชาชนชาวไทยเกินสมควรแก่เหตุ และจะกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมิได้ ต้องทั้งสองส่วน จะเป็นส่วนหนึ่งส่วนใดไม่ได้ ความในตอนท้ายของวรรคนี้จึงใช้คำว่า “หรือ” พร้อมทั้งกล่าวเพิ่มเติมในกรณีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมว่า ห้ามเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อประชาชนชาวไทยเท่านั้น เนื่องจากมีหลายกรณีที่ห้ามชาวต่างชาติทำ

มติที่ประชุม

คณะกรรมการมีมติเห็นชอบให้เพิ่มความเป็นมาตรา ๒๕/๑ ดังนี้

“มาตรา ๒๕/๑ การใดที่ไม่ได้ห้ามหรือจำกัดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือในกฎหมาย ประชาชนชาวไทยย่อมมีสิทธิและเสรีภาพที่จะทำได้และได้รับการคุ้มครอง แต่การใช้สิทธิหรือเสรีภาพเช่นนั้นต้องไม่กระทบกระเทือนหรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงปลอดภัยของประเทศ ความสงบเรียบร้อยของสังคมและประชาชน และไม่ละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น

การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของประชาชนชาวไทยต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ และในกรณีที่รัฐธรรมนูญมิได้กำหนดเงื่อนไขไว้ กฎหมายดังกล่าวต้องไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของประชาชนชาวไทยเกินสมควรแก่เหตุ หรือจะกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมิได้

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อประชาชนชาวไทยไม่ว่าด้วยเหตุใด ๆ จะกระทำมิได้

มาตรการที่กำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ไม่เป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม”

ระเบียบวาระที่ ๔ เรื่องอื่น ๆ

๔.๑ ที่ประชุมเห็นชอบให้ตั้งคณะกรรมการศึกษาประเด็นปัญหาการสร้างความปลอดภัยประกอบด้วย

๑. พลโท นันทเดช เมฆสวัสดิ์
๒. พลเอก นิวัติ ศรีเพ็ญ
๓. นายภัทร คำพิทักษ์
๔. นายภูมรัตน์ ทักชาติพิงค์

๕. พลตรี วีระ โรจน์นาค
๖. นายสมชาย แสงการ
๗. นายสุพจน์ ไข่มุกด์
๘. นายอมร วาณิชวิวัฒน์
๙. พลเอก อัฐพร เจริญพานิช
๑๐. นายอุดม รัฐอมฤต

๑๑. นางสาวอมตพร แสงเดช

อนุกรรมการและเลขานุการ

โดยคณะอนุกรรมการคณะนี้มีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

๑. ศึกษา วิเคราะห์ ประเด็นปัญหาการสร้างความปรองดอง สาเหตุแห่งความขัดแย้ง ความเสียหายที่เกิดขึ้น เพื่อนำไปสู่การสร้างความปรองดองในภาคส่วนต่าง ๆ ให้มีกระบวนการสร้างความปรองดองเกิดขึ้น

๒. ดำเนินการรวบรวมและประมวลวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทย รวมทั้งเหตุการณ์ความขัดแย้งเชิงอุดมการณ์ทางการเมือง โดยเน้นทำความเข้าใจเกี่ยวกับบริบทและสภาพปัญหาความขัดแย้งของเหตุการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนกระบวนการ วิธีการ กฎหมาย และกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหา

๓. ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญมอบหมาย

๔.๒ ที่ประชุมเห็นชอบให้ตั้งอนุกรรมการเพิ่มเติมในคณะอนุกรรมการรับฟังและสรุปความคิดเห็นที่มีผู้เสนอแนะ ดังนี้

๑. นางกิริณา สุมาวงศ์

๒. นายอุดมธิปก ไพรเกษตร

๔.๓ ที่ประชุมมีมติให้นัดประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญครั้งต่อไปในวันพฤหัสบดี ที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๘ เวลา ๑๓.๓๐ นาฬิกา ณ ห้องประชุมงบประมาณ ชั้น ๓ อาคารรัฐสภา ๓

เมื่อประชุมเป็นเวลาพอสมควรแล้ว ประธานกรรมการได้กล่าวขอบคุณผู้เข้าร่วมประชุมและกล่าวปิดการประชุม

เลิกประชุมเวลา ๑๘.๒๕ นาฬิกา

นายณฤพจน์ ฐิติจันทร์

นิติกรปฏิบัติการ

นางสาวรินทร์ทร ปณิธานธรรม

วิทยากรชำนาญการ

นายเฉลิมศักดิ์ ใจธานี

วิทยากรปฏิบัติการ

นายสกนธ์ พรหมบุญตา

นิติกรชำนาญการ

นางสาวอัจฉรา สอนสมุทร

วิทยากรชำนาญการพิเศษ

ผู้จัดบันทึกการประชุม

นางสาวจินดารักษ์ แสงกาญจนวนิช
ผู้บังคับบัญชากลุ่มงานบริการเอกสารอ้างอิง
สำนักกรรมธิการ ๒
ผู้ตรวจทาน

นายจินตพันธุ์ ทังสุบุตร
ผู้ช่วยเลขานุการในคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ
ผู้ตรวจทาน

เอกพล ยุทธนากรชัย/พิมพ์